

TÉMA VYDANIA:

Ako môže Slovensko pomôcť severnej Afrike

Odvtedy, čo sa v januári tohto roku upálil v Tunisku predavač Mohamed Bouazizi, prešlo takmer šesť mesiacov. Svet sa však stále spamätáva z revolúcií Arabskej jari a krajiny Európskej únie začínajú podnikat konkrétne kroky, ako pomôcť krajinám južného susedstva k demokracii.

Arabská jar a Európska únia

Catherine Ashton, vysoká predstaviteľka EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, vymenovala 20. júna Christiana Bergera na post riaditeľa Európskej zahraničnej služby pre severnú Afriku, Blízky východ, Arabský polostrov, Irán a Irak.

Revolúcie v severnej Afrike vo veľkej miere ovplyvnili nový návrh reformy Európskej susedskej politiky (ENP), ktorý uverejnili 25. mája tohto roku. Nádej na demokratickú zmenu v Egypte a Tunisku priniesla vyššiu flexibilitu, kondicionalitu, diferencovanosť prístupov k jednotlivým krajinám východného a južného regiónu susedstva a väčší dôraz na podporu občianskej spoločnosti.

Jedným z hlavných princípov ENP je presadzovanie pravidla „viac za viac“, ktoré podporuje aj Slovensko. Toto pravidlo predstavuje aj vyššiu finančnú podporu krajinám, ktoré vyvinú väčšiu snahu a pokrok v oblasti potrebných reforiem a v budovaní hlbokkej demokracie.

Catherine Ashton definovala reformu Európskej susedskej politiky v podobe 3M - **money, market access, mobility**:

1. **Money** - predstavuje zvýšenie finančných prostriedkov. Únia sa už zaviazala, že vyčlení ďalších 1,2 miliardy eur k už sľúbenej sume 5,7 miliardy eur pre krajiny južného a východného regiónu susedstva.
2. **Market** - prístup na interný trh Európskej únie.
3. **Mobilita** - podpora bilaterálnych kontaktov na rôznych úrovniach spoločnosti s partnermi v krajinách EÚ, podpora mobility mladých ľudí a podnikateľov.

Rosa Balfour, expertka z European Policy Center, však **upozorňuje** na niekoľko sporných bodov v prístupe viac za viac a nejednoznačnosť kritérií s nim spojených. R. Balfour tvrdí, že nie sú jasne definované orientačné body, na základe ktorých sa rozhodne, kedy sa krajinám, ktoré nezavedú reformy, zastavi

© Chappatte - www.globecartoon.com

prísun finančnej pomoci. Taktiež upozorňuje na možný konflikt v prioritách Európskej susedskej politiky, a to v prístupe na európsky pracovný trh a trh tovarov, ktoré únia sľubuje, a na druhej strane obavy členských štátov Európskej únie zo zvýšenej migrácie.

Slovensko: Chceme pomôcť arabským krajinám

„Slovensko aj Európska únia sú pripravené pomôcť nielen Egyptu, ale aj ďalším arabským krajinám a podporiť zmeny vyvolané Arabskou jarou, ktorá mi v mnohom pripomína Pražskú jar. Veríme, že tento proces vyústi do demokratických a ekonomických reforiem,“ vyhlásil minister zahraničných vecí Mikuláš Dzurinda počas jeho cesty do Egypta 16. júna 2011, kde sa stretol aj so zástupcami mimovládnych organizácií.

Slovenské ministerstvo zahraničných vecí vypísalo 20. mája výzvu na predkladanie projektov SlovakAid pre Egypt a Tunisko, ktorej hlavnými prioritami sú príprava volieb, informovanie a vzdelávanie voličov a pozorovanie volieb. Najbližšie parlamentné voľby v Egypte sa uskutočnia už v septembri tohto roku.

Změny na blízkém východě: šance nikoliv hrozba

„Zapomeňte na ropu! Zapomeňte na zemní plyn! Libye se rozdělí do emirátů, kmeny se pustí do vzájemného válčení, pak přijde na řadu Al-Qajda!“... Takto věstil Saif Al-Islám, nejvlivnější syn libyjského „vůdce“ Muamara Qaddáfího, svým spoluobčanům, po zahájení protivládních protestů, budoucnost bez režimu jeho otce, samozvaného vládce ropného pouštního státu v severní Africe.

Konec éry politického středověku

I když ve své krvelačnosti předčila vládnoucí garnitura v Libyi doposud vše ostatní, čehož jsme na Blízkém východě byli za poslední měsíce svědky, Saifova slova výstižně vyjádřila filozofii režimů arabského světa, založených na sňatku vládnoucí rodiny, silného represivního aparátu a úzké zkorumpované ekonomicko-politicko-mediální vrstvy. Filozofie pohrdání životem, základy lidských práv a svobod a principy občanské společnosti.

„Věštba“ nechvalně známého Kaddáfího potomka se však nemohla uskutečnit. Šlo totiž o laciný trik, po kterém pár týdnů předtím sáhly režimy v sousedním Tunisku a Egyptě. Uchýlili se k němu v té či oné míře i další upadající režimy v Jemenu a Sýrii, stejně jako vládnoucí systémy, které prozatím vypadají odolnější vůči arabské bouře politických změn. Ve své podstatě spočívá v predikci, že bez těchto zkorumpovaných a represivních režimů nečeká země arabského světa nic jiného než chaos, občanské války a nastolení vlády radikálních islamistů.

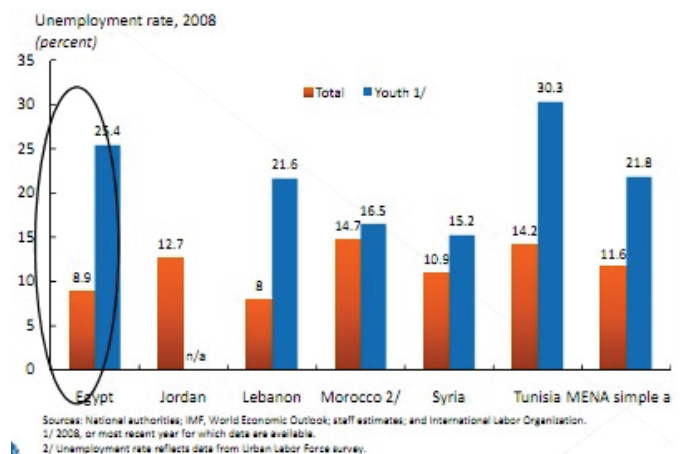
Islámská revoluce se nekoná

Většina odborníků a veřejnosti, jak na Západě, tak v samotném arabském světě, žila posledních dvacet let v domněnii, že jakákoliv budoucí politická změna v arabských zemích musí vést k moci islamistická hnutí, ať již v umírněnějších či militantnějších podobách. Do velké míry právem. **Arabský prostor byl totiž posledních padesát let ve skutečnosti scénou pro střet tří základních směrů: nacionalismu, socialismu a islamismu. Tradiční nacionalismus zažil svůj soumrak nejdříve s porážkou Arabů v šestidenní válce s Izraelem, později s pádem jednoho z posledních panarabistů Saddáma Husajna.** Tradičnímu socialismu byl zase uštědřen velmi silný úder pádem komunistických režimů koncem osmdesátých let.

Na scéně zůstal islamismus, který díky západní podpoře proti rostoucímu komunistickému vlivu v zemích třetího světa, vyšel ze studené války ještě silnější. Stal se, alespoň na chvíli, převládajícím světovým názorem schopným skutečně konkurovat existujícím pseudodemokratickým režimům. Ty právě těžily z islamistické hrozby, jak na domácí, tak i na mezinárodní scéně, zvláště s nástupem celosvětového boje proti terorismu. Díky tomu snadno získaly podporu svobodného světa, ale i jeho přehlížení soustavného porušování lidských práv a základních svobod v arabských státech.

Ilustračné foto. Autor: Dalibor Roháč

Miera nezamestnanosti krajín MENA 6 (Egypt, Jordán, Libanon, Maroko, Sýria, Tunisko)
Oranžovou: celková Modrou farbou: nezamestnanosť mladých.

Zdroj:

<http://ipezone.blogspot.com/2011/02/egypt-not-alone-in-having-demographics.html>

Hybná síla změn

Rovnice však měla mnoho dalších parametrů, které nebyly tak viditelné zejména v porovnání s excesy nábožensky militantních uskupení. Svět po studené válce obnáší nové druhy svobod opírajících se o nové technické vymoženosti.

Mladí Arabové tvoří díky populačnímu boomeru za posledních několik desetiletí čím dál, tím větší složku obyvatelstva obracející se do širokého světa, díky bezmezné svobodě nových kybernetických komunikačních kanálů. Právě mladá generace musela více než kdo jiný, pocítit tíhu zkorumpované despotickej moci v podobě chronické nezaměstnanosti, nefungujících vzdělávacích institucí, nemožnosti zakládání rodin, ztráty lidské důstojnosti a víry v budoucnost, o politických svobodách nemluvě.

Tímto vzniká poprvé za půl století obstojná neislamistická alternativa k nedemokratickým režimům Arábie. Mladá generace kosmopolitních sklonů je hybnou silou Arabského Jara.

Evropa se dostává z šoku, ale hodně pozvolna!

Na současných změnách v arabském světě není tedy nic, co by mělo vyvolávat tolik obav, jakých dnes můžeme registrovat napříč evropským kontinentem. Je pravda, že není zdaleka dobojováno. Ani v Egyptě, ani v Tunisku. I když režimy politického středověku padly, změny jsou teprve na samotném začátku. Přesto obavy nejsou oprávněné, zejména proto, že hybnou silou „Arabského jara“ je právě tato generace mladých, která odmítla všechny hráče staré politické scény včetně radikálních podob islámu jako politické síly – a v tomto smyslu byla Ládinova smrt více než symbolická a příznačná. I uvnitř islamistických hnutí dochází k rychlému posunu. **Náboženské síly nechtějí zaostávat za náladou arabských ulic. Jsme dnes svědky například nevidané přeměny Muslimských bratrů.** Hnutí působící po mnohá desetiletí jako šedá eminence tahající za provazy v zákulisí událostí, se dnes mění v politickou stranu, která tedy bude nucena hrát s otevřenými kartami, a stejně bude muset, a to je to nejdůležitější, hrát podle pravidel nového demokratického pluralitního Egypta.

Podobný vývoj lze pozorovat i v dalších zemích oblasti. Obavy budou o to více bezpředmětné, když Evropa zaujme svou přirozenou roli dobrého souseda. Je tu obrovský prostor pro budování nových mnohem pevnějších a harmoničtějších evropsko-arabských vztahů. Zvláště pro postkomunistické země včetně členů Vysehradské čtyřky se rýsuji velké šance. Vztahy těchto

zemi s arabským svetom nejsou zatížené „imperialními ambicemi“ z pohledu Arabů tak charakteristickými pro vztahy s tradičními západními mocnostmi. Postkomunistické země navíc nesporně mají co Arabům nabídnout ve sféře transformace z totality k demokracii. Je třeba tedy konstatovat, že veškeré současné přeměny arabského světa lze spíše vnímat jako šanci než hrozbu.

Yaser Daniel Reizk, novinár, dlhoročný spravodajca pre niekoľko arabských denníkov v strednej Európe. Pochádza z Egypta, žije v Českej republike takmer 32 rokov.

Rozhovor:

Ružové okuliare sa nám môžu vypomstiť

Ján Bóry, bývalý veľvyslanec Slovenskej republiky v Egypte (1993 – 1998) a Líbyi (2001 – 2008)

V Egypte a Líbyi ste slúžili pomerne dlhý čas ako veľvyslanec na slovenských ambasádach v Káhire (1993 – 1998) a v Tripolise (2001 – 2008). Myslíte si, že revolúcie budú aspoň v Egypte a Tunisku viesť k prechodu k demokracii a väčšej politickej slobode občanov?

Revolúcie či sociálno-politické pohyby zo začiatku tohto roka môžu v Egypte alebo aj Tunisku priviesť k menším alebo väčším zmenám. V dôsledku existujúcej situácie na politickej scéne sa mi zdá, že postupné zavádzanie zmien, čiastočne aj zvrchu kontrolované, by mohlo prispieť minimálne k tomu, aby sa situácia v Egypte nezvrhla do nikým neželaného chaosu a bludného kruhu násilia, akokoľvek motivovaného, v lepšom prípade, aby postupne naviedla na demokratickú zmenu.

Počas môjho pôsobenia v Líbyi sme boli svedkami postupného rýchleho začleňovania Líbye späť do medzinárodného spoločenstva, začiatku postupných liberalizačných a rozvojových krokov, čo sa nedá v žiadnom prípade povedať o súčasnej ťažkej až tragicknej situácii, v ktorej sa nachádzajú obyvatelia Líbye.

Či tzv. arabské revolúcie povedú nakoniec k demokracii a väčšej politickej slobode občanov (respektive bolo by ešte potrebné vyjasniť si, k akej demokracii a k akej slobode), je dnes zrejme ťažko predpovedať. V každom prípade by sa to však malo stať na základe vlastného pričinenia obyvateľov arabských krajín, bez exportu demokracie a slobody zvonku a v takej podobe, aby to korešpondovalo so záujmami, potrebami a možnosťami arabskej väčšinovej spoločnosti. Je samozrejmom podmienkou slobodnejších a demokratickejších národov poskytovať arabským národom pomoc, avšak podľa potrieb príjemcov pomoci a nie podľa našich, niekedy vzdialených od reality, predstáv a želanií.

Catherine Ashton, vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, a Štefan Füle, komisár pre rozširovanie a susedskú politiku, zverejnili nedávno návrh reformy Európskej susedskej politiky, ktorý si dáva za prioritu budovanie demokratických spoločností a posilňovanie občianskeho sektora vo východnom a južnom susedstve.

Takáto zmena a doplnenie priorít európskej politiky sú vítané. Zároveň by sa mal ustrážiť pohyb kyvadla tak, aby sa súčasné preferovanie politik Európskej únie južným smerom neudialo na úkor dlhodobých priorít a angažovanosti vo východnom vektore. Najmä z pohľadu zahraničnej politiky Slovenska a podobne zaangažovaných krajín do spolupráce s východnými susedmi členských krajín únie je to mimoriadne citlivá záležitosť. Pri jej riešení by sa malo zvažovať za a proti ako na lekárenských váhach. Na základe skúseností z mojich pôsobení v rozličných arabských krajinách pritom jednoznačne vidím potrebu, ale aj výzvu pre Slovensko napomáhať pri budovaní a rozširovaní občianskeho sektora v arabskom svete.

Prečo by sme sa mali angažovať v tomto regióne?

V súčasnej etape globalizovaného sveta sú Európa a arabský svet prakticky odkázané na život vedľa seba a na spoluprácu v prospech rozvoja oboch partnerov. Izolacionizmus by dnes už neprospeš nikomu. Naopak, zbavil by partnerov možnosti využívať kumulatívny efekt potenciálov oboch strán.

Na čo by sa mala Európska únia v súčasnosti v angažovaní sa v južnom susedstve zamerať, na ktoré aspekty demokratizácie spoločnosti?

Európska únia by sa mala angažovať v južnom susedstve za podporu reformných a liberalizačných krokov, ktorých dávkovanie by malo zohľadňovať jednotlivé absorpčné rozdiely a modalitu tej-ktorej arabskej spoločnosti. V tomto duchu je potrebné správne si nájsť skutočných arabských partnerov pre spoluprácu. Zároveň by sa mal zohľadňovať konečný cieľ zmien – slobodný a demokratický arabský svet, resp. región Blízkeho východu alebo aj Stredného východu. Pritom akýkoľvek reálny posun týmto smerom by sa mal pragmaticky a realisticky pozitívne hodnotiť. Akékoľvek ružové okuliare alebo snahy umelo urýchľovať sociálno-spoločenský a politický vývoj a preskakať jeho nevyhnutné etapy by sa mohli všetkým v Európe alebo v regióne Blízkeho a Stredného východu vypomstiť v strednodobom, ale najmä dlhodobom horizonte.

Ilustračné foto. Autor: Dalibor Roháč

Ktorým organizáciám a inštitúciám by podľa vás mala smerovať pomoc Európskej únie? Ako by sme sa mali orientovať v spleti nových, začínajúcich organizácií, ktoré ešte nemajú skúsenosti? Ako si zabezpečiť profesionalitu a skúsenosti z ich strany?

Pomoc únie by v prvom rade mala smerovať tým organizáciám alebo inštitúciám, ktoré sú dostatočne čitateľné a majú kredit z minulosti. Vo vzťahu k novým rodiciam sa organizáciám, najmä mimovládny (MVO), by bolo potrebné pomoc spočiatku podmieňovať väčšou kontrolou a odpočtom. A to kvôli tomu, aby sa nedostal priestor pre defraudáciu a korupciu bez pozitívneho dosahu na adresátov pomoci.

Prostredníctvom takýchto mimovládnych organizácií alebo aj vďaka preformným vládny kanálom by sa mala zabezpečiť čo najvyššia miera efektívnosti vynakladanej pomoci. Aj preto by bolo do spolupráce s arabskými partnermi na strane EÚ potrebné využívať nielen expertov takýchto aktivít, ale dostatočne šikovne zakomponovať do činnosti aj ľudí s praktickými skúsenosťami v arabskom prostredí.

Slovenské ministerstvo zahraničných vecí vyhlásilo výzvu pre slovenské mimovládne organizácie na projekty zamerané na budovanie demokratickej občianskej spoločnosti a občianskej participácie v Egypte a Tunisku. Aké konkrétne skúsenosti (know-how) by podľa vás mohli slovenské organizácie priniesť do Egypta a Tuniska pri budovaní demokratickej spoločnosti?

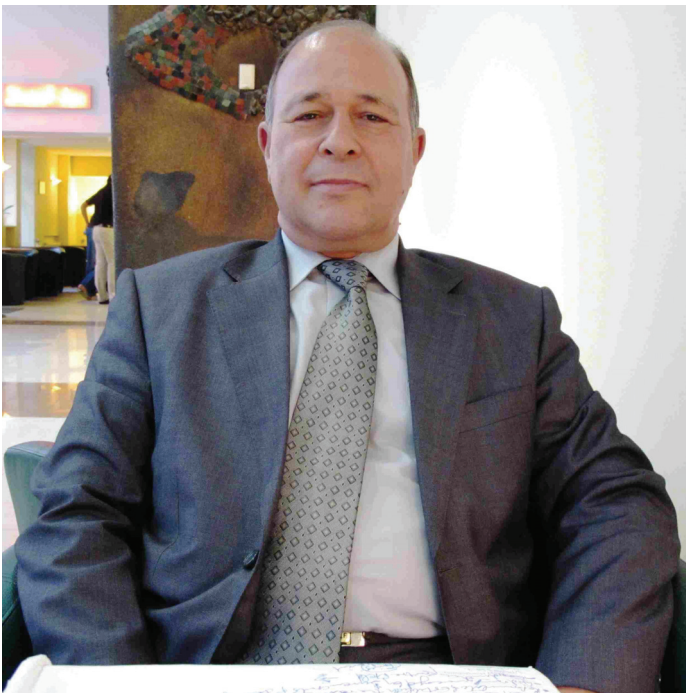
Na základe doterajších úspechov slovenských mimovládnych organizácií na Slovensku, ale najmä v krajinách Balkánu a východného susedstva, je podľa mňa komparatívne silný priestor pre angažovanosť slovenských mimovládnych organizácií vo vzťahu k Tunisku a Egyptu. Hlavne pri:

- budovaní inštitúcií a ich kapacít,
- transformácii spoločnosti a posilňovaní udržateľnej demokratickej kultúry,
- etablovaní a rozvoji funkčnej občianskej spoločnosti,
- budovaní a rozvoji mimovládneho sektora a nezávislých skupín a organizácií,

- identifikácii a budovaní kapacít mladých lídrov, politických strán a mládežníckych organizácií,
- demokratických voľbách a súvisiacich aktivitách a expertízach (predvolebné prieskumy verejnej mienky, efektívna volebná komunikačná stratégia, monitorovanie médií, školenie miestnych pozorovateľov a pozorovateľských skupín a pod.),
- vytváraní a fungovaní slobodnej, zodpovednej a demokratickej žurnalistiky, printových a elektronických médií,
- ochrane práv národnostných a náboženských menšín, boji proti ich diskriminácii a za ich rovnoprávne uplatnenie sa v spoločnosti,
- ochrane práv rizikových skupín obyvateľstva, najmä žien, detí, sociálne slabých skupín, hendikepovaných osôb, obetí nákazy HIV a AIDS a ďalších.

Rozhovor:

Egyptania získali slobodu, rozhodujú sami za seba

Shareef Ghoneim, hlavný výkonný riaditeľ egyptskej mimovládnej organizácie Egyptian NGO Support Center

Jerzy Buzek sa na konferencii *Global Development and the EU new member states - time for a relaunch?*, ktorá sa uskutočnila v máji v Poľsku, vyjadril, že v Egypte a Tunisku neexistuje občianska spoločnosť. Ako vnímate jeho vyhlásenie?

S pánom Buzekom nesúhlasím. Aj pred revolúciou boli neformálne pokusy o zmenu, existovali neformálne občianske zväzky, ktoré však neprerástli do masového protestu. Rozhodujúce boli posledné prezidentské voľby, ktoré formálne potvrdili Mubarakovu pozíciu. Začala sa postupne hromadiť vlna odporu vnútri krajiny.

Občianska spoločnosť bola veľmi oslabená už počas vlády Násira a Anvara Sadata. Najhoršia situácia však bola počas Mubarakovej vlády, keď tajná polícia zatýkala ľudí, prekypovala korupcia a v Egypte vládol policajný štát. Mubarak nemal, na rozdiel od jeho predchodcov, žiadnu víziu o smerovaní Egypta.

V Egypte je v súčasnosti niekoľko tisíc mimovládnych organizácií a počas posledného roka ich počet vzrástol a bude naďalej rásť.

Aké sú najväčšie a najdôležitejšie potreby mimovládneho sektora v Egypte?

Egyptania získali slobodu a rozhodujú sami za seba. Doteraz nemali skúsenosť s praktickou implementáciou politických práv. Po revolúcii vzniklo množstvo nových organizácií. Zároveň tie, ktoré sa zasadzovali za zvrhnutie Mubaraka, dosiahli svoj hlavný cieľ. Teraz musia zmeniť svoju agendu. Ich problém spočíva v tom, že nemajú praktickú skúsenosť s demokraciou. Mnohí mladí ľudia majú nadšenie, no nevedia, čo majú robiť. Nevedia, ako budovať občiansku spoločnosť a demokraciu.

Čo však vnímam kriticky, je spolupráca Európskej únie a veľkých medzinárodných donorov s organizáciami, ktoré kolaborovali s režimom Mubaraka. Mali by skôr podporovať menšie organizácie, ktoré sa odmietli identifikovať s bývalým režimom a zapojili sa do revolúcie.

Pre budovanie demokracie je dôležité, aby fungovala základná infraštruktúra a v školách vzdelávanie o demokratických princípoch. V Egypte žije asi 50 percent celkovej populácie pod hranicou chudoby a polovica mladých ľudí je nezamestnaná. Je demokracia v Egypte možná?

Áno, ale nemôžeme očakávať, že prvé voľby v septembri prinesú želateľnú zmenu. Podľa môjho názoru zvíťazí Moslimské Bratstvo. Avšak tým, že občianska spoločnosť je slobodnejšia, sa do parlamentu dostanú aj iné politické strany. Spoločnosť sa bude budovať postupne a až o ďalšie štyri roky môžeme počítať so skutočnými voľbami.

Predpokladám, že Moslimské Bratstvo získa 40 percent a bude otáznou, kto sa k nim pridá. Agenda Bratstva je sociálne a nábožensky orientovaná, takže ich vláda bude pravdepodobne viac ľudová. Bratstvo však nie je taká hrozba, ako sa o ňom často hovorí v médiách.

Nadácia Pontis
Zelinárska 2, 821 08 Bratislava
tel.: +421 2 5710 8113
pontis@nadaciapontis.sk
<http://www.nadaciapontis.sk/>

Názory autorov prezentované v Newsletteri o rozvojovej pomoci nemusia nevyhnutne vyjadrovať oficiálne názory Európskej komisie.

Newsletter o rozvojovej pomoci vychádza vďaka finančnej podpore **EuropeAid**.